

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Володимир Лис

ТИША СЕРЕД ВІХОЛИ

Харків
«ФОЛІО»

Пролог

ДОЩ

Напевне, я не довідався б про цю незвичайну долю, можливо, найнезвичайнішу й найдивовижнішу жіночу долю бурхливого ХХ століття, якби не цей літній, рясний, хоч і не вельми теплий дощ. Зранку, коли вирушав на роботу, світило сонце й уже було так тепло, що я вдягнув лише сорочку з короткими рукавами. Але вдень близько опівдня з півночі посунула загрозлива темно-синя хмара, і за годину вона вже господарювала на всьому небі над містом, а на землю наснала отой самий дощ.

Настав час обідати, а вирушати під цей дощисько не хотілося. Я не захопив із собою парасольки, і не лише тому, що опади не передбачалися, а й тому, що не люблю носити парасольок, бо маю звичку регулярно їх десь забувати. Наша редакція розташовувалася в приміщенні Волинського національного університету, і можна було б в університетській їдальні й пообідати, якби надворі не стояв липень — пора студентських канікул, коли їдальня не працювала. Та й до нашої оселі було недалеко, якийсь кілометр чи й на метрів двісті менше. Отож я ходив на обід додому, користуючись цією близькістю, а до університетської їдальні навідувався лише в крайніх випадках. Неочікуваний дощ створив саме такий випадок, але скористатися ним я не міг.

Утім, поглянувши черговий раз у вікно, побачив, що дощ наче вщухає. Тож побіг униз. Та дорогою затримався з університетським викладачем (він ще тільки-но збирався у відпустку), і внизу мене знов «привітав» дощ.

— Прорвемось, — сказав я.

Останнє адресувалося ще й пам'ятнику Тарасові Шевченку, який височів перед університетом. Кам'яному Кобзарю дощ був не страшний.

Колись наше місто було знаменитим не лише замком і багатьма церквами, а ще й приказкою: «А в тому Луцьку та все не по-людську: кругом вода, а посередині — біда». Відтоді в місті, яке в середні віки тулилося на острові, а тепер ген-ген розрослося, води поменшало. Колись судноплавна річка Стир обміліла, а іншу — Глушець — осушили, і вона стала вулицею. І все ж приказка досі частково не втратила актуальності. Луцьк — єдине місто в Україні, де перед театром імені Тараса Шевченка височіє пам'ятник Лесі Українці, а перед університетом Лесі Українки поставили пам'ятник Тарасові Шевченку.

«Тричі ха-ха-ха, паўза», — з наголосом на другому складі сказав би герой численних анекдотів советських часів Василь Іванович, котрий Чапаєв. Але анекдоти, як і сам їхній герой (хто такий?) уже забуваються, а пам'ятники стоятимуть вічно. Не перенесеш же їх... Хіба поміняти найменування університету й театру, але хто візьметься за таку марудну справу? У Луцьку справді досі все якось не по-людськи.

На голові в Кобзаря сидів голуб, який не боявся дощу, а я зіщулився. Коли ж пройшов метрів сто, хмара знову

прорвалася. Перспектива підхопити серед літа застуду не тішила, довелося заходити до гастроному, який ще тоді, у дев'яності, носив пишну назву «Центральний». А може, уже й «Олдем» — за скороченими прізвищами співвласників, які його приватизували чи то викупили. Від «Олдему» надовго залишалася тільки його назва, п'ять літер серед інших найменувань — тут нині й банки, й інші заклади.

А тоді в гастрономі був закуток-кав'ярня, де можна було перекусити, випити кави (за бажання й наявності грошей — з коньячком) чи пивка. Туди я й попрямував. Уже коли підійшов до прилавка, почув голос: «Володимире Савовичу, ідіть до нас». Я озирнувся. За столиком сиділо троє чоловіків. Один з них був мені знайомий. А познайомилися ми з ним за трохи комічної ситуації.

Іноді по дорозі додому ми з колегами-журналістами зазирали в цей закуток поцмудити пивця. Сидячи за столиком, розважалися міркуваннями: як би викрасти двійко картин, що висіли в кав'ярні-барчику й були витворами місцевих, але знаменитих на всю Україну художників — Олександра Валенти й Миколи Кумановського. Першому належав пейзаж нічного Луцька у стилі пуантилізму, другому — майже абстрактний натюрморт із якимись дивними жовтогарячими плодами. Навіть ми розуміли, якими високохудожніми, а отже, цінними й у переносному, й у прямому (мані, мані!) значенні є обидві картини. Дивно лише було, як вони сюди потрапили. Чи то ще в молодості й безгрошів'ї продали (а може, і подарували) тепер знамениті художники, чи то торгаші інтуїтивно відчули їхню майбутню вартість і купили чи випросили їх. Ми розуміли,

що картини незабаром зникнуть у чиїхось приватних колекціях або попливуть за кордон, де їх неминуче неабияк оцінять. І доки цього не трапилося, треба їх викрасти.

Ми говорили доволі голосно, не ховаючись, бо ж нічого красти, звісно, не збиралися. Але хтось із відвідувачів чи працівників гастроному, очевидно, почув наші просторікування, і біля нас виросла солідна тітонька — як виявилося, заступниця директора гастроному. Вона й пояснила, що до картин підключено сигналізацію, а отже, наші наміри даремні. Враз її погляд упав у глибину кав'ярні, і вона покликала:

— Миколо Івановичу, підійдіть, будь ласка, сюди.

До нашого столика наблизився солідний чоловік десь передпенсійного віку. Довідавшись, у чому нас підозрюють, він серйозно запевнив, що знає: ми люди солідні, журналісти, до того ж грабіжники своїх намірів привселюдно не обговорюють.

— Ви так вважаєте?

Здається, заступниця директора зрозуміла, що сіла в калюжу. А коли вона випарувалася, чоловік разом із нами весело посміявся. Потім я з ним ще кілька разів перетинався — у тій самій кав'ярні й на вулиці: Луцьк — невелике місто. Він виявився колишнім кагебістом, який у незалежній Україні благополучно став есбеушником. Водночас у такий метаморфозі не бачив нічого дивного. На його думку, справжні професіонали держбезпеки мають бути позбавлені всіляких ідеологічних витребеньок і служити владі, яка є в певний час у державі. До того ж він посилався на приклад колишніх царських жандармів, чимало з яких стали

згодом чекістами. На момент, коли мене загнав до гастроному, а відтак і до кав'ярні, дощисько, він уже був на пенсії.

Каюся, я таки до них підсів, і, як виявилось, дуже й дуже недарма. Після енної чарки (вони вже причастилися раніше) колишній кагебіст-есбеушник і вимовив сакраментальну фразу:

— А хочете, я вам розповім, як журналісту й письменнику, приголомшливу історію? Ну, мені, як пенсіонеру, вже можна... Та й кагебе вже не повернеться...

Історія справді виявилася неабиякою. Майже фантастичною, як і доля жінки, якої вона стосувалася. Із самою жінкою я познайомився десь через півтора року після того, як почув її історію.

Щось таки стримувало. Не лише слова: «Не знаю, чи захоче вона вам розповідати?». Загадка долі досі таїла в собі небезпеку. Утім, про це чесно попередив і Микола Іванович: «Якщо ви, звісно, відважитесь писати». Сам він відмовився сказати, звідки йому відома ця історія.

Наша зустріч відбулася вже передостаннього року двадцятого століття, наприкінці грудня.

...Очі немолодої жінки за столом навпроти мене дивилися, мовби кудись поза мною, і водночас пропікали моє досить загрубіле єство і мою душу. «Якщо вона в тебе є», — подумав я. Бо ж, за твердженням середньовічних ідеологів, чи й пізніших, написання вигаданих історій, створення власного ілюзорного світу — це суперництво з Богом. Отже, неабиякий гріх. Чи знала про цю думку жінка, що сиділа переді мною? Колись, певно, вона була вродливою. А може, просто мала той особливий шарм і суто жіночу харизму,

які приваблюють чоловіків. Та так, що ті готові йти за ними на край світу, а то й на плаху заради них. Чи назустріч кулі. І водночас у таких жінок є особлива беззахисність, яка просить приголубити, узяти під крило, зігріти. Саме її, і просить саме тебе. Хоча в багатьох випадках це була звичайна жіноча хитрість. Чи ще дівоча. І на неї нашпилювалися, немов метелики, особи чоловічої статі. Чи мала таку рису ця жінка?

— Отже, таки знайшли? — це була її перша фраза, коли я назався і сказав, чому приїхав.

Голос її був стомленим, але не байдужим. Десь із-за її спини виглядав час. Той мудрий дядько Час, який, окрім того, що лікар, був найвидатнішим і найсправедливішим суддею і водночас наймудрішим філософом. І теж стомленим. І по-своєму безжальним, а іноді й катом.

Наступна фраза:

— Що вам відомо?

Я відказав чесно, як і про те, хто мені розповів про неї.

Вона:

— Я нічого вам не скажу, — і ще стомленіше: — Мені вже, як бачите, нічого втрачати.

— Пробачте, — сказав я. — Мені не треба було їхати.

Вона глянула пильніше, з інтересом.

— Що ж, ці слова дечого вартують, — сказала вона. — Сідайте вже.

— Дякую.

Заговорила вона після невеликої паузи.

— Просто мені треба було колись виговоритися. Людина все ж повинна йти із цього світу самою собою. І скинути із себе той тягар, який заважає жити. Добре, що дочка якраз у школі. Може, і не знатиме, що ви приїжджали.

З цих слів я зрозумів, що все ж вона не хоче ділитися зі світом своєю таємницею. Розповість тільки мені? Чи ставитиме якісь свої умови?

Враз я почув слова колишнього кагебіста, який став щиро українським спецслужбістом і розповів мені її історію: «Молодий чоловіче, перш ніж писати, якщо вона щось розкаже, добре подумайте. Бо, може, її досі хтось охороняє. Береже. Як ви розумієте, не дух і не привид».

Згадавши ці слова, я враз відчув холодок за плечима. Аж захотілося озирнутися.

...Коли я виходив з її дому, знову пішов дощ. Тепер холодний, грудневий, зимовий. Я раптом подумав, що дощ цей не переставав упродовж цілого ХХ століття. Жінка біля порога дивилася мені вслід. Може, вона дивиться й тепер, через два з чимось десятиліття, коли я пишу, таки пишу ці рядки, хоча фізично це навряд чи можливо... але хтозна, хтозна, хто...

До цієї передісторії-прологу можна додати хіба те, що зі мною до і після поїздки трапилося кілька пригод...

Почалося з того, що, встаючи у ванні, я послизнувся й гепнувся. Як виявилось, добряче. Бо почався біль у спині. Коли, зрештою, звернувся в поліклініку, після рентгенівського знімку ортопед констатував, що в мене дві тріщини в ребрах. Довелося носити пов'язку. Але, як виявилось, то був тільки початок.

Коли я через два-три дні виходив з обласної бібліотеки, то послизнувся на доволі довгеньких та крутих сходах (нагадаю, був грудень) і вдарився ще болючіше. Довелося

ЗМІСТ

Пролог. ДОЩ.....	5
Частина перша. ЧУЖЕ ЖИТТЯ.....	13
Частина друга. ФОТОПОРТРЕТИ.....	164
Частина третя. ПОЛІТ НАД ПРОВАЛЛЯМ	222
Частина четверта. ЩАСТЯ ГЕРТРУДИ-МАРТИ.....	348
Частина п'ята. ЗУСТРІЧ ІЗ МАТІР'Ю	485
Замість епілога	506